

Po devyniolikos metų. Žvilgsnis į Lenkijos lietuvių jaunimo etninio ir pilietinio tapatumo kaitą

ŽILVYTIS ŠAKNYS

Lietuvos istorijos institutas, Tilto g. 17, 01101 Vilnius
El. paštas shaknys@gmail.com

Straipsnis paremtas 2005 ir 2024 metais Punsko apylinkėse atliktų lauko tyrimų duomenimis. Analizuojant ta pačia metodika Punsko licėjuje surinktus duomenis, siekiama nustatyti jaunų Lenkijos lietuvių etninio ir pilietinio tapatumo sąveikos kaitą ir atsakyti į klausimą, ar šiam procesui turėjo įtakos sparčiai kintančios skaitmeninių komunikacijos priemonių galimybės ir jų nulemta socialinės erdvės plėtra. Palyginus dviejų tyrimų duomenis, esminių jaunimo etninio ir pilietinio tapatumo pokyčių nefiksuota. Būdami lojaliais Lenkijos piliečiais Punsko ir jo apylinkių lietuviai išlaiko etninio tapatumo prioritetus. Atlikus tyrimą galima teigti, kad silpnėjančias lietuvių kalbos pozicijas kompensuoja intensyvi lietuvių kultūrinė veikla, sportas, šventės bei fiziniai ryšiai su Lietuva. Šie procesai formuoja specifinį lokalinį tapatumą, pagrįstą intensyvia lietuvių etnine ir kultūrine savimone.

Raktažodžiai: Lenkijos lietuviai, Lietuva, etninis tapatumas, pilietinis tapatumas, jaunimas

IVADAS

Yves Plasseraud Punsko apylinkes priskyrė prie „atsitiktinių mažumų“, nes Baltijos valstybių sienos ne visur atitinka etninių grupių ribas [33, 161]. XX a. 3-jojo dešimtmečio pradžioje Punsko parapijos žemė buvo padalyta tarp dviejų valstybių, todėl abipus sienos gyvenančius žmones istoriškai siejo glaudūs giminystės ir socialiniai ryšiai [18, 197]. Kita vertus, nuo Lietuvos atskirtas šis kraštas, kaip ir 1920–1939 m. Lenkijos okupuotos Vilniaus krašto lietuvių gyvenamos vietovės, patyrė kultūrinių suvaržymų [24]. Sovietų okupacijos metais šis kraštas vėl buvo atskirtas, o 1941 m. ir 1945–1947 m. SSSR stiprinant sieną pasienio gyventojai buvo iškeldinti ir jų sodybos sunaikintos [18, 195–224]. 1944–1989 m. laikotarpį istorikė Vitalija Stravinskienė pavadino kaip ypač nepalankų lietuvių ir lietuviškumo išlikimui [38, 143].

Punsko apylinkės ne kartą traukė etnologų dėmesį. Viena iš išskirtinio susidomėjimo priežasčių – ilgas šio krašto atskyrimas nuo Lietuvos ir lietuvių gyvenamų vietovių,

sąlygojęs savitų kultūros bruožų susiformavimą. Šios aplinkybės domino ir mane, todėl ne kartą šiame krašte esu vykdęs etnografinius lauko tyrimus ir bendravęs su vietiniais gyventojais.

Remdamasis 2005 m. atlikto tyrimo rezultatais 2008 m. moksliniame žurnale *Lituanistica* publikavau straipsnį „Lenkijos lietuvių jaunimas: Etninio ir pilietinio tapatumo raiška“, kuriame daroma išvada, kad šiuolaikiniai globalizacijos procesai *gali* (išskirta – Ž. Š.) turėti poveikį jaunimo etninio tapatumo raiškai, tačiau Lenkijos lietuvių bendruomenės formuojami socialiniai ryšiai kompensuoja mažėjančias etnokultūrinio paveldo perdavimo galimybes. Kasdieniame ir šventiniame gyvenime vyresniosios kartos visokeriopai palaikoma lietuvių etninė kultūra, vis dar puoselėjama ir perimama, formuoja jaunesniosios kartos etninio tapatumo prioritetą prieš pilietinį [41, 55–68]. Praėjus devyniolikai metų ir atsiradus realiai galimybei vykdyti tyrimus, išsikėliau klausimą, kaip pasikeitė ši situacija? Taigi pagal tą pačią metodiką 2024 m. atlikau tyrimus, kurie leido paanalizuoti pirmiausia dėl sparčiai besikeičiančių skaitmeninių komunikacijos priemonių daugelį pokyčių patyrusio etninio ir pilietinio tapatumo sąveiką. Pasak antropologo Thomo Hylando Eriksono, modernizacija nebūtinai silpnina etninius ryšius, o esminis identiteto jausmas, paremtas gyvenamąja vieta ir giminyste, ir toliau gali valdyti žmonių gyvenimus [14, 20]. Kokia šio proceso raiška mūsų dienomis?

Etniškumo sąvoką suvokiame kaip pačių žmonių konstruojamą organizacinį vienį, kuriame gali varijuoti etninių kategorijų turinys ir formos esant skirtingoms sociokultūrinėms sistemoms [3, 9–38]. Tame organizaciniame vienyje vykstantys procesai ir yra šio straipsnio objektas. Pilietinis tapatumas suvokiamas siaurąja Lietuvos ir Lenkijos (o ne Europos Sąjungos) prasme. Dėl nacionalinio pilietinio statuso etniškumas patiria nuolatinę įtampą, apima akulturacijos ir asimiliacijos procesus, aktualizuojančius pilietybės ir etniškumo suderinamumo problemą [7, 214]. Jaunimas yra svarbi amžiaus grupė modeliuojant ateities įvykius, susijusius su sprendimais, kurie lems ateities kartų etninį ir pilietinį tapatumą. Tačiau tapatumo sąvoka sunkiai apčiuopiama fiksuotame laike ir erdvėje, todėl nagrinėjant jaunimo tapatumo raišką, etnologams priimtinas istoriko Johno R. Gillio pasiūlytas jaunimo tradicijos ir jos pokyčių sureikšminimas. Pasak jo, „Tradycja“ yra ypač naudingas terminas, nes jis rodo, kad bet koks jaunatviško elgesio paaikškinimas tam tikru momentu turi atsižvelgti ne tik į socialines ir ekonomines struktūras, bet ir į ankstesnę istorinę amžiaus grupės patirtį, kaip į nepriklausomą kintamąjį, turintį savo dinamiką“ [19, IX]. Todėl tikėtina, kad diachroninis devyniolika metų apimantis tyrimas atskleis etninio ir pilietinio tapatumo kaitą bei galimas ateities perspektyvas. Tokio amžiaus yra absoliuti dauguma 2024 m. tyrime dalyvavusių respondentų.

Į Punsco ir Seinų kraštą atvykus pirmą kartą 1989 m., mane pasitiko lietuviška kultūrinė aplinka. Jau pirmoje aplankytoje sodyboje išgirdau mažą, gal penkerių metų, mergaitę, žaidžiančią ir dainuojančią lietuviškai, kitą dieną jaunas mokytojas rodė prieš keliolika metų tautiniais simboliais ir antisovietiniais lozungais išmargintą sąsiuvinį, o artėjant savaitgaliui Punsco merginos energingai kvietė svečius iš Lietuvos į tradicinius lietuviškus šokius. Visi pateikėjai dažnai kartojo žodžius „Laisva Lietuva“, noriai, net neprašomi berte bėrė atsiminimus. Netgi 1989 m. rugpjūčio mėn., Sąjūdžio metais, Punsco krašte matėsi daugiau patriotizmo negu pačioje Lietuvoje. Tai paskatino sugrįžti į šį kraštą vos tik atsirasdavo galimybė. Iš viso Punsco apylinkėse etnografinius lauko tyrimus teko vykdyti tris kartus – 1989, 2005 ir 2024 metais. Žiūrint iš istorinės perspektyvos, tai didelis laiko tarpas, kupinas istorinių, kultūrinių ir politinių pokyčių. Per šį laikotarpį kito žmonių socialinis

gyvenimas – nyko politiniai apribojimai, keitėsi kartos, tobulėjo komunikacijos priemonės, o socialinė erdvė, pasak T. H. Erikseno, plėtėsi ir geografiškai, ir tarpusavyje bendraujančių žmonių skaičiumi [15, 27].

Pagrindinis šio straipsnio šaltinis yra 2005 ir 2024 metų etnografiniai lauko tyrimai, vykdyti pagal du projektus. Pirmasis – pagal projektą „Seinų krašto lietuvių etnis ir kultūrinis tapatumas“ (2005 m. birželio 13–18 d. vykdytą tyrimą rėmė LR Kultūros ministerija). Antrasis Lietuvos istorijos instituto paremtas tyrimas buvo vykdomas 2024 m. gegužės 7–13 d. pagal planinę temą „Draugystė istorinėje ir kultūrinėje perspektyvoje“ (Lietuvos istorijos instituto programa „Krizių iššūkiai: bendruomeniškumas palyginamuoju požiūriu“ (vad. V. Savoniakaitė, 2022–2026).

Pirmojo tyrimo metu medžiaga rinkta pagal mano sudarytą anketą „Lenkijos lietuvių papročiai. Jaunystė ir Lietuva“ remiantis anksčiau Pietryčių ir Pietvakarių Latvijoje tyrimams naudotu pavyzdžiu. Lenkijos lietuviams skirtą anketą sudaro 35 uždari ir atviri (jiems reikalinga respondento motyvacija) klausimai, kuriuose prašoma nurodyti, kokia kalba kalbama namie, su draugais, darbe, galvojama; taip pat kokia kalba mokytasi mokykloje, skaitoma spauda, knygos, kurios valstybės televizijos daugiau žiūrima, klausomasi radijo laidų, kuri krepšinio ar futbolo komanda palaikoma (žaidžiant Lietuvai ir Lenkijai). Prašoma nurodyti lietuviškiausią, lenkiškiausią pateikėjo mėgstamiausią šventę, taip pat tą, kurią lietuviai privalėtų švęsti. Domėtasi, kaip respondentas švenčia lietuvių tautines šventes. Prašyta nurodyti, kokios tautybės yra trys geriausi tos pačios lyties respondento draugai ir geriausia priešingos lyties draugė (draugas), žmona (vyras). Klausia, ar sekami politiniai, kultūriniai įvykiai Lietuvoje, kokiomis progomis, kiek kartų ir pas ką lankytasi šioje šalyje 2004 m., ar norėtų respondentas čia lankytis dažniau. Paprašyta nurodyti žinomas Lenkijos lietuvių jaunimo organizacijas. Klausama, ar respondentas priklauso vienai iš jų ir kokia veikla ten užsiima. Anketos pabaigoje prašoma nurodyti, ar juos patenkina turimi ryšiai su Lietuva, kurioje šalyje numatoma gyventi ateityje, ar galvojama mokyti savo vaikus lietuviškai ir kokios paramos tikimasi iš Lietuvos.

Planuodamas antrąją anketinę apklausą turėjau kelias alternatyvas. Pirmą – suformuoti naują šiuolaikinius visuomenės pokyčius atspindinčią anketą; antra – naudotis senąja anketa ir turėti geresnę palyginimo galimybę, siekiant suvokti skirtumus tarp kartų. Pasirinkau antrąją galimybę. 2009 m. buvau sudaręs užsienio lietuviams skirtą anketą „Jaunimas ir Lietuva“, kurioje buvo pakartoti visi ankstesnėje anketoje buvę klausimai (pagal ją klausinėčiau Punske 2005 m.) ir dar įtraukti klausimai, kokia kalba skaičiuojama, skaitoma informacija internete. Taip pat prašyta nurodyti po tris lietuviškiausius, lenkiškiausius pateikėjo mėgstamiausius valgius, Lietuvai ir Lenkijai būdingiausią medį, paukštį, žvėrį, labiausiai Lietuvą primenantį daiktą, teirautasi, kokią šalį pateikėjas vadina savo Tėvyne ir kokią gimtine [44].

2005 ir 2024 m. buvo apklausti vidurinę mokslą baigę Punsko licėjaus abiturientai. 2024 m. nuvykęs į Punkską kreipiausi į Punsko licėjaus direktorių Alvydą Nevulį, kuris geranoriškai leido Licėjaus patalpose atlikti anketinę apklausą. Šioje vietoje tyrimas buvo atliktas ir 2005-aisiais. 2024 m. lauko tyrimai Punsko licėjyje vyko valstybinių egzaminų metu. Išlaikę anglų kalbos egzaminą moksleiviai į atskirą klasę užsukdavo užpildyti anketą (pildymas truko apie 40 min.). Tyrimo metu buvau klasėje ir stebėjau, kaip buvo pildomos anketos. Abiturientai ateidavo po kelis, vos tik išlaikę egzaminą, kuris, pasak jų, buvęs nesunkus. Moksleiviams paaiškinau tyrimo tikslus, atsakydavau į klausimus. Nors ir pavargę po egzamino, absoliuti dauguma jaunuolių sutiko užpildyti anketą. Tai rodo moksleivių

patriotinius jausmus, nes tyrimas buvo atliekamas savanoriškai, nepatiriant Licėjaus administracijos spaudimo ir nesitikint jokio atlygio. Pirmojo tyrimo metu (2005 m.) į klausimus atsakė 40 respondentų (dar tris vėliau apklausė straipsnio autorius). Antrojo tyrimo metu (2024 m.) į klausimus atsakė 26 Licėjaus abiturientai. Beveik visi jie gimę 2005 m. (vienas 2006 m. ir vienas nenurodė). Dar dvi anketas užpildė „Jotvos“ ansamblio vadovė Kornelija Mauliūtė (pateikėjai gimė 2000–2004 m.), už kurias autorius jai yra dėkingas. Kai kuriais klausimais pasinaudota 1978–1993 m. gimusių ir Lietuvoje mokslus ėjusių punskiečių 2009 ir 2010 m. pagal šią anketą pateiktais atsakymais. Už šias anketas autorius dėkingas prof. Jonui Mardosai.

Straipsnio tikslas – remiantis 2005 ir 2024 metų tyrimais lyginamuoju istoriniu metodu paanalizuoti Lenkijos lietuvių jaunimo etninio ir pilietinio tapatumo sąveikos kaitą. Įgyvendinant šį tikslą siekiama apžvelgti: 1) jaunimo etninės kilmės ir vartojamos kalbos sąveikos kaitą; 2) respondentų požiūrio į švenčiamas kalendorines šventes kaitą; 3) sporto ir pilietinio tapatumo sąveikų kaitą; 4) respondentų fizinio ryšio (laikas, praleidžiamas šioje šalyje) su Lietuva kaitą ir 5) respondentų numatomų ryšių su Lietuva kaitą. Kadangi anketavimo imtis nėra reprezentatyvi – apima tik dalį jaunimo, abiejų lauko tyrimų metu siekta derinti kokybinius ir kiekybinius metodus – anketavimą, pusiau struktūruotą interviu (1) ir stebėjamą pasitelkiant internetinius ir rašytinius šaltinius, kitų autorių tyrinėjimus.

Etninio ir pilietinio tapatumo Punsko apylinkėse sąveikai suprasti svarbūs ir kiti tyrimai. Iš jų išskirčiau 2013 m. duomenimis paremtus Dariaus Daukšo jaunimo etninio ir pilietinio tapatumo tyrimus ir straipsnius, kuriuos jis lygina Punsko lietuvių ir Šalčininkų rajono lenkų situaciją ir ypatingą dėmesį atkreipia į pilietybės klausimą [9, 87–100; 10, 89–106; 11, 458–468]. Etninio ir pilietinio tapatumo pokyčiams suprasti svarbūs ir 2005 m. ekspedicijos duomenys [8, 10–27; 21, 28–62; 37, 63–77], tačiau tuomet daugiau apklausta vyresnio amžiaus žmonių. Dabartinio tyrimo respondentai yra 18–19 metų jaunuoliai, kurie baigė Licėjų ir rinkosi tolesnio gyvenimo kryptį, ir tai leidžia prognozuoti ateities etninio ir pilietinio tapatumo sąveikos gaires.

KILMĖ, KALBA, RELIGIJA IR TAPATUMAS

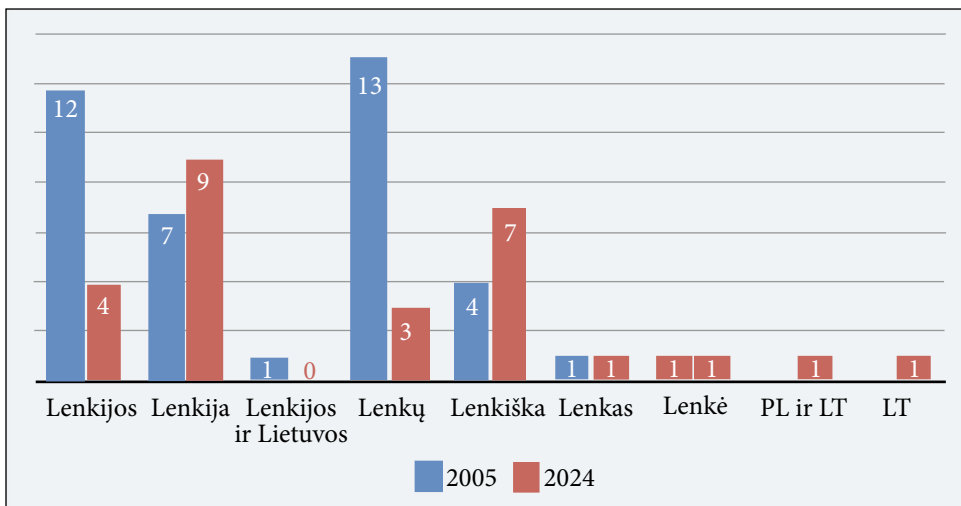
Kilmė. 1989 m. ekspedicijos į Punsko apylinkes metu nuostabą kėlė vietinių gyventojų sugebėjimas papasakoti savo kaimo istoriją, dažnai tiksliai įvardyti kaimo išskirstymo į vienkiemius datą. Kaimyninėje Suvalkijoje (kur kaimai į vienkiemius skirstyti panašiu metu) tokią informaciją užrašydavau labai retai. Šį faktą punskiečiai aiškino jų sėsliu gyvenimo būdu [41, 58]. 2005 m. tyrimo metu paaiškėjo, kad daugelio respondentų gyvenamoji vieta sutampa su tėvo, rečiau – su motinos gimimo vieta. Beveik visų tėvai gimė ir augo netolimuose Punsko apylinkių kaimuose. 2024 m. tyrimo metu respondento gyvenamoji vieta dažniau sutapo su motinos gimimo vieta, kita vertus, didesnę dalis respondentų jau gyveno Punsko miestelyje. 2005 m. duomenimis, visų tėvai (tik vieno tėvas – lenkas) buvo lietuviai.

(1) Pusiau struktūruoti interviu buvo naudojami ir 1989 metais. Šios ekspedicijos metu buvo apklaustas 21 respondentas pagal klausimą „Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai“, skirtą tarpukario situacijai atskleisti. 2005 m. pagal šį klausimą atlikti dar 8 interviu, 12 respondentų apklausti pagal klausimą „Paauglių ir jaunimo bendrijų raiška ir tarpusavio sąveika: etninis, subkultūros ir lokalinis aspektai“, skirtą to meto jaunimui. 2024 m. atlikti 15 interviu pagal klausimą „Draugai ir draugystė“ siekiant išsiaiškinti socialinius pokyčius pandemijos metu (apklausti įvairaus amžiaus žmonės –18–67 m.). Tyrimų duomenys publikuoti keliuose straipsniuose [40, 78–105; 41, 55–68; 43, 87–95].

2024 m. duomenimis, trijų respondentų tėvai ir trijų motinos įvardyti lenkais (2), vieno tėvas lenkas-lietuvis. Visų tėvai kilę iš Lenkijos, daugiausia Punsko apylinkių, išskyrus vieną atvejį, kai respondento motina buvo kilusi iš Lietuvos. Didesnė dalis respondentų savo tėvų kilmės vietą nurodė Lenkijos valstybę, mažesnė dalis – tikslias vietas: Balstogė, Burokus, Klevus, Kreivėnus, Paliūnus, Pristavonis, Punska, Skarkiškis, Šlynakiemį, Vaiciuliškes, Vaiponia, Žvikelius. Kaip gyvenamąją vietą dauguma respondentų nurodė Punska, po du respondentus buvo iš Kreivėnų ir Šlynakiemio, po kartą paminėta Balstogė, Bubeliai, Paliūnai, Seinai, Vaiciuliškės, Žvikeliai. 2005 m. tyrimo duomenimis, respondentai įvardijo Burokus, Didžiulius, Eglinę, Konstantinuvką, Kreivėnus (5), Navininkus (2), Ožkinis, Pristavonis, Punska (17), Rimkežerius, Seinus (2), Skarkiškis, Šlynakiemį (2), Užvidugirių Būdą (2), Vaiponia, Valinčius (2), Vidugirius. Taigi mieste ir kaime gyvenusių respondentų skaičius mažai skiriasi.

2024 m. atsakydami į klausimą apie tautybę 24 respondentai nurodė lietuvių tautybę (du tautybės nenurodė, po vieną Lenkijos ir lenkų-lietuvių). 2005 m. visi nurodė tik lietuvių tautybę. Dalis respondentų abiejų tyrimų metu nurodė ne tik lietuvių tautybę, bet ir „Lietuvos“, „lietuvišką“ (1 pav.).

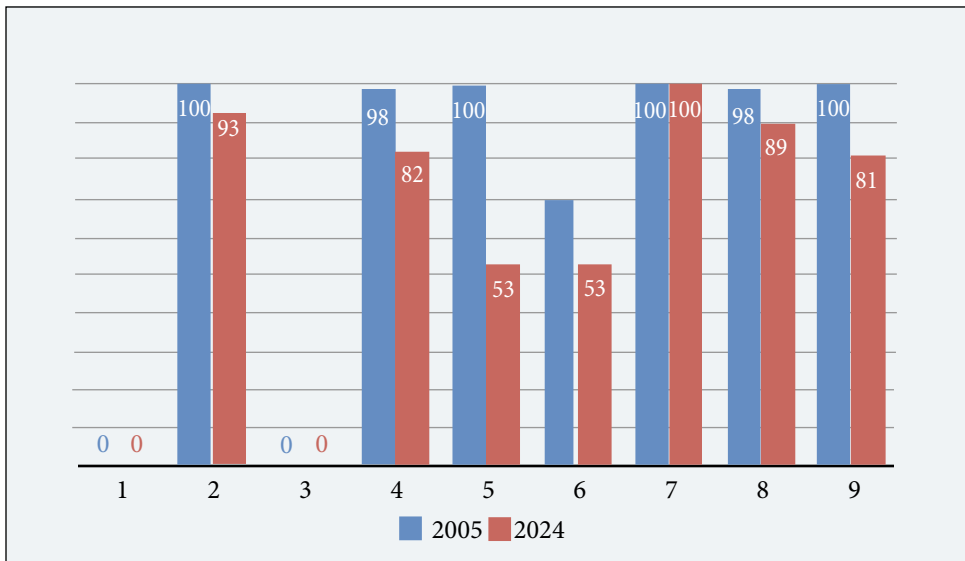
Analizuodamas 2005 m. duomenis atkreipiau dėmesį į skirtingą pilietybės įvardijimą. Jeigu 2005 m. dominavo „lenkų“ ir „Lenkijos“ pilietybė, tai 2024 m. ji dažniausiai pavadinama „Lenkija“ ir „lenkiška“. Taigi dalis respondentų pilietybę išreiškė kaip priklausomybę valstybei, dalis – kaip etninei grupei. Darius Daukšas, remdamasis Caroline B. Brettell [4, 79–99] tyrimu, pastebėjo, kad antropologijoje į pilietybę įprasta žiūrėti ne tik kaip į formalių teisių ir pareigų rinkinį, bet veikia akcentuoti kultūrinį (kultūrinės priklausomybės) ir socialinį (politinis priklausymas) jos aspektus [12; 118]. Pirmasis yra susijęs su identitetu, o politinis priklausymas nurodo teisių / pareigų aspektą. Įvardijimai „lenkų“, „lenkiška“ rodytų kultūrinės priklausomybės aspektą, o vienas tokios priklausomybės aspektų yra kalba.

1 pav. Respondentų nurodyta pilietybė 2005 ir 2024 metais ($n = 39; 27$)

- (2) Dviem atvejais, kai tėvas ir motina įvardyti lenkais, galima klaida žodį lenkas traktuojant ne tautybės, o pilietybės prasme. Tai pagrįstų vaikų ir tėvų bendravimas tik lietuvių kalba ir nurodyta lietuvių tautybė.

Kalba. Kaip matome 2 pav., per devyniolika metų labai sumažėjo lietuvių kalbos vartojimas šeimoje. Jei 2005 m. tik lietuvių kalba kalbėta visų respondentų šeimose, tai 2024 m. – jau tik pusėje šeimų. Tiesa, beveik visi respondentai teigė, kad 2024 m. lietuvių kalba šeimoje vartota dažniau negu lenkų, tik vienos merginos šeimoje kalbama daugiau lenkiškai, dar vienoje – tiek lenkiškai, tiek ir lietuviškai. 2024 m. klausime apie vartojamą kalbą namuose išskirtas dar kalbų vartojimas su tėvais, seneliais ir broliais, seserimis. Keli respondentai nurodė, kad su tėvais arba tėvais ir seneliais kalba tik lietuviškai, o su broliais ir seserimis kalba ir lenkiškai. Tokiais atvejais lenkų kalba dominuoja ir bendraujant su draugais, tačiau 2024 m. nurodyta, kad draugai lietuviai pasirenkami gerokai dažniau. Geriausių draugų lietuvių procentas per devyniolika metų mažai tepakito, nors gerėjant komunikacijos priemonėms draugiškiems santykiams vis mažiau yra svarbi vieta (t. y. lietuviška aplinka tose apylinkėse). Geriausių tos pačios lyties draugų lietuvių procentas viršija lietuvių nuošimtį Punsko apylinkėse [plg. 31, 181]. 2024 m. per 70 % paminėjo antrą ir trečią tos pačios lyties draugą lietuvių, o priešingos lyties vaikiną ar merginą lietuvius įvardijo net 82 % respondentų. Tiesa, klausinėti lietuvišką mokyklą lankę respondentai, tad vien jau mokyklos pasirinkimas rodo sąsajas su lietuviška kultūra. Taigi problemišiausias lieka lietuvių kalbos vartojimas. Tik lietuviškai mąstančiųjų 2024 m. yra tiek pat, kiek ir tik lietuviškai kalbančiųjų šeimoje (2 pav.). 2024 m. naudotoje anketoje buvo klausimas, kokia kalba respondentas mintyse skaičiuoja. Keli respondentai, dažniau galvodami lietuviškai, mintyse skaičiuoja tik lietuvių kalba. Kai kurie galvoja tik lietuviškai, o skaičiuoja lietuviškai ne visada. Nors su šeimos nariais kalbama

2 pav. Kilmė, tautybė ir lietuvių kalbos vartojimas 2005 ir 2024 metais (%; $n = 43; 28$)

1 – gimę Lietuvoje; 2 – lietuviai; 3 – abu tėvai kilę iš Lietuvos; 4 – abu tėvai lietuviai; 5 – namie kalba tik lietuviškai; 6 – mąsto tik lietuviškai; 7 – mokykloje mokėsi lietuviškai arba lietuviškai ir kita kalba; 8 – su draugais kalbasi lietuviškai arba daugiau lietuviškai; 9 – geriausias tos pačios lyties draugas(ė) lietuvis(ė)

tik lietuviškai, ne visada respondentai mąsto ir skaičiuoja lietuviškai. Kaip matome, lietuvių kalbai palaikyti svarbi „antroji šeima“ – draugai. Atrodytų, kad baigus mokyklą draugų ryšiai nebėra tokie glaudūs, tačiau pagal kitą klausimyną surinkti duomenys rodo kitokią situaciją. Mokymosi Licėje laikotarpiu susiformavusi draugystė tampa ilgalaikė. Į klausimą, kuo punskiečių draugystė skiriasi nuo kitų, įvairaus amžiaus respondentai atsakė, kad „čia yra vienybė, kurios išmoko mokykloje ir savo šeimose“, „nėra neapykantos“, „arčiau bendrauja“, „licėjus turi didelę įtaką ir vienas kitą supranta iš pusės žodžio“. Pabrėžiamas ir „kitoks mąstymas“, apsunkinantis ryšius tiek su lietuviais Lietuvoje, tiek su lenkais Lenkijoje. Pastarąjį teiginį, matyt, galima paaiškinti D. Daukšo apklaustos jaunos moters, studijavusios Lietuvoje, žodžiais, kad Punsko apylinkėse aplinka lietuviškesnė, ten laisvalaikis visada susijęs su lietuviška daina ar šokiais, o žmonės Lietuvoje to gerbti nemoka [11, 223]. Bendrumo jausmą teoriškai turėtų skatinti ir religingumas, dalyvavimas lietuviškose pamaldose, religinėse šventėse. 2024 m. ekspedicijoje teko stebėti ir apeigas per Kryžiaus dienas, apie kurias žinojau tik iš etnografinių prašymų (3 pav.).

Religingumas. Religingumas iš esmės neturėtų būti susijęs su etniškumu, tačiau turint omeny šio krašto lietuvių kovą už lietuviškas mišias, lietuvišką parapiją, pamenamus pasakojimus apie kruvinus 1932 m. Punsko Žolinių atlaikus (3) ar 1975 m. kunigo Igno Dzermeikos rūpesčiu bažnyčios lange įtaisytą vitražą su Vyčiu [13, 53–54], religingumas gali įgyti ir lokalinio ar net etninio tapatumo bruožų. Punsko apylinkės, būdamos Lenkijos Liaudies Respublikos sudėtyje, gavo kur kas mažesnę ateistinės propagandos dozę negu SSSR sudėtyje buvusi Lietuva. Ankstesnių tyrimų metu Punsko apylinkėse aiškiai matėsi didesnis jaunimo religingumas negu kitur Lietuvoje, būdingas ir Lietuvos Dzūkijos vietovėms [42, 71]. 2005 m. 65 % pateikėjų nurodė esantys katalikai, likę – krikščionys. Pastaraisiais metais situacija pakito. Net 18 % respondentų nurodė esantys netikintys, o 14 % į klausimą apie tikybą visai neatsakė. Tik 32 % iš jų nurodė esą katalikai, 29 % – krikščionys, 7 % teigė esą tikintys. Nė vienas iš respondentų nenurodė, kad jų tėvai yra netikintys (tiesa, 18 % nenurodė

3 pav. Religinių ir tautinių simbolių dermė, Vaitakiemis. Čia stebėjome Kryžiaus dienų apeigas. Ž. Šaknio nuotr., 2024 m.

(3) Policija smurtu ir įkalinimu nubaudė lietuvius, nenorėjusius atiduoti lenkų tautybės jaunuoliams nešti lietuviškais simboliais išpuoštų bažnytinių vėliavų ir altorėlių, kuriuos nešdavo merginos [27, 123].

tėvo ir motinos tikybos). Netikintis jaunimas į klausimą apie tėvų religiją neatsakė arba nurodė, kad tėvai yra krikščionys. Apibūdinamas savo religingumą vienas respondentas nurodė esantis krikščionis, o jo tėvas ir motina katalikai. Panašiai nurodė 1978 m. Vilniuje gyvenęs respondentas iš Punsko. Ankstesnių mano lauko tyrimų metu tiek Lietuvoje, tiek Punske (1989 m. duomenys) visi apklausti iki 1920 m. gimę respondentai šimtu procentų tikslai nurodė savo išpažįstamą tikėjimą (katalikų, liuteronų, stačiatikių ir pan.), o XXI a. pradžioje jaunimas dažniausiai nurodydavo esantys krikščionys, kartais net negalėdavo atsakyti, kokią religiją išpažįsta. Atsakymai, kad respondentas neišpažįsta jokios religijos, rodo aiškų religingumo mažėjimą, tad kraštas netenka vieno iš gretutinių Lietuvos vietovių išskiriančio bruožo – anksčiau čia gyvavusio didesnio religingumo.

MASINĖS INFORMACIJOS PRIEMONĖS IR TAPATUMAS

Lenkijos lietuvių bendruomenei palaikant tautinį tapatumą, pasak istorikės Vitalijos Stravinskienės, XX a. antrojoje pusėje didelę reikšmę vaidino spauda [38, 58–66]. Tikriausiai Lietuvoje nėra panašaus dydžio miestelio, kuris turėtų tokią leidyklą kaip 1993 m. Punske įkurta „Aušros“ leidykla. Kartu su šio miestelio švietimo bei kultūros įstaigomis ją pavadinčiau svarbiu etninio tapatumo išsaugojimo šaltiniu. Toliau paanalizuosime, kaip jaunimas išnaudoja šias spaudos galimybes.

Lietuviškos knygos ir periodinė spauda. Tyrimo duomenys rodo, kad per devyniolika metų jaunimas beveik nustojo skaityti lietuviškas knygas. Daugiau kaip trečdalis jų lietuviškai iš viso neskaito (38 %). Skirtingai negu 2005 m., nė vienas respondentas 2024-aisiais nesiskundė, kad nėra galimybių gauti lietuviškų knygų. Į klausimą, ar neturi galimybės skaityti knygų lietuvių kalba, vienas respondentas atsakė, kad turi, bet kita kalba skaityti patogiau, jį dominančios knygos nėra išverstos į lietuvių kalbą. Kelių respondentų teigimu, jie knygas skaito lenkų, anglų ir lietuvių kalbomis. Lenkų ir anglų kalbomis arba tik anglų kalba skaitantis jaunimas teigė, kad lietuvių kalba nėra įdomių knygų. Šis atsakymas primena prieš devyniolika metų merginos išsakytą nusiskundimą, kad labai sunku gauti lietuviškų meilės romanų. Todėl manau, kad vienas iš paramos Punsko jaunimui būdų ir dabar būtų jiems patrauklios literatūros siuntimas. Tiesa, sparčiai plintančios skaitmeninės knygos irgi atvertų galimybę skaityti jaunimui patrauklią literatūrą lietuvių kalba.

Tyrimo duomenimis, lietuviškos periodinės spaudos skaitymas netgi pagerėjo. Nors pagal 2024 m. tyrimų duomenis, dalis jaunimo laikraščių ir žurnalų dabar neskaito (21 ir 25 %), palyginti su 2005 m., daugiau ar tik lietuviškus žurnalus ir ypač laikraščius skaito didesnis jaunimo nuošimtis. Kita vertus, 2005 m. dažniau buvo minimi gauti laikraščiai ir žurnalai iš Lietuvos. Iš žurnalų dažniausiai nurodyta *Panelė*, iš laikraščių – *Lietuvos rytas* [41, 60], dabartinio tyrimo metu paminėti tik vietiniai leidiniai – *Aušra*, rečiau *Suvalkietis*, *Aušrelė* ir tik vieną kartą Šaltinis. Vis dėlto dabar jaunimas daugiau skaito tik lenkiškus arba daugiau lenkiškus laikraščius ir žurnalus negu lietuviškus. Pastaraisiais metais periodinius leidinius jau galima skaityti ir internete.

Radijas, televizija, informacija internete. Devyniolika metų pasaulio istorijoje atrodytų kaip mažas laiko tarpas, tačiau lygindami 2005 ir 2024 metus mes atsiduriame skirtingose informacinėse epochose. Netgi išmanusis telefonas, išrastas 2007 m., užvaldo vis didesnę pasaulio dalį. Remiantis 2022 m. statistika, apie 75 % visų Lietuvos gyventojų naudojami internetu mobiliajame telefone [15, 7]. Todėl klausimai apie periodinę spaudą, radiją, televiziją 2024 m. respondentui galėjo priminti gilią senovę.

Vis dėlto siekiant diachroninio lyginimo, nuspręsta visus klausimus užduoti ir 2024-aisiais. 2005 m. televiziją žiūrėjo visi, o radijo neklausė tik 4 respondentai (9 %). Dauguma respondentų žiūrėjo kelis Lietuvos televizijos kanalus, išvardijo po kelias radijo programas. Net 81 % respondentų nurodė žiūrėję LNK, TV3, LTV, apie trečdalis – BTV, ketvirtadalis – LTV2, „Pūko“ televiziją, pavieniais atvejais dar kelis televizijos kanalus, įskaitant regioninius Kauno ir Marijampolės. Iš radijo stočių 53 % respondentų minėjo M-1, apie pusę – „Radiocentrą“, trečdalis – „Pūką“, pavieniais atvejais dar apie 10 radijo stočių. Dauguma jų yra pramoginio pobūdžio. Deja, 2024 m. duomenimis, Lietuvos televizijos ir radijo žiūrovų per du dešimtmečius sumažėjo kelis kartus. Daugiau kaip pusė respondentų (57 %) televizijos nežiūri iš viso, trečdalis jaunimo (36 %) dažniau žiūri Lenkijos televizijos programas. Po kelis respondentus įvardijo labiausiai žiūrimus televizijos kanalus – LRT, LNK ir TV3, rečiau minima BTV, pavieniais atvejais LIUKS, TV6, DelfiTV, InfoTV, TV1. Dalis respondentų nurodė tik žiūrimas laidas, dažniausiai žinias, po vieną – „Dainų dainelė“ ir „Duokim garo“. Tikėtina, kad tokias paskatas sukėlė punskiečių dalyvavimas jose. Tiek pat respondentų (57 %) neklauso Lietuvos radijo ir daugiau klausosi Lenkijos radijo laidų (36 %). Tik 7 % respondentų daugiau klausėsi Lietuvos radijo ir žiūrėjo Lietuvos televizijos programas negu Lenkijos. Tarp radijo stočių dominuoja „Pūkas“ – ją paminėjo daugiau negu pusė radijo klausytojų. Tik pavieniai jaunuoliai nurodė „Radiocentrą“, LRT, „Lietų“.

Kita vertus, daugelį žurnalų, laikraščių galima skaityti, televiziją stebėti, o radijo klausyti kompiuteryje ar išmaniajame telefone. Tačiau atsakymai į klausimą, kokia kalba dažniausiai skaitoma informacija internete (jie užduoti tik 2024 m.), nebuvo gausūs. Tik vienas respondentas nurodė medžiagą galintį skaityti ir klausyti lenkų, lietuvių bei anglų kalbomis. Daugiausiai informacija gaunama lenkų kalba (68 %), po lygiai lenkų bei anglų ir anglų kalbomis (po 14 %).

Reikia pažymėti 2005 m. padarytas išvadas, kad net esant geroms galimybėms skaityti periodinę spaudą lietuvių kalba, jaunimas retai domėjosi Lietuvos politiniais ir kultūriniais įvykiais. Daryta prielaida, kad masinės informacijos priemonės, spauda sudaro palankesnes sąlygas pilietiniam, o ne etniniam tapatumui formuotis. 2024 m. jas galima tik patvirtinti, kartu darant prielaidą, kad šį procesą galėtų stabilizuoti lietuviška internetinė sklaida.

KALENDORINIAI, TAUTINIAI PAPROČIAI IR TAPATUMAS

Kalendorinės ir tautinės šventės, ypač esančios tos šalies nedarbo dienomis ir tiesiogiai ar per masines informacijos priemones įtraukiančios piliečius į šventinius renginius, be abejo, skatina pilietinį tapatumą. Kita vertus, kalbant apie mažumas, pasak Robo Van Ginkelio, šventės gali nubrėžti simbolines kitoniškumo ribas [47, 37–57]. Taigi gali būti susijusios tiek su lokaliniais, tiek ir su etniniu tapatumu. Etninių mažumų laisvalaikis ir šventės – reikšminga etninės kultūrinės erdvės organizavimo forma, slapta ar legaliai tautos simboliais (vėliava, herbu, himnu, kunigaikščių paveikslais), kalba ir tautiečių socialiniu sutelktumu sukuriantys „lietuviškumo“ ribas, formuojantys etninį tapatumą ir didinantys galimybę pasipriešinti etninės asimiliacijos procesams [45, 152]. Remdamiesi šia logika tyrimo metu siekėme nustatyti *lietuviškiausią* ir *lenkiškiausią* šventę, vėliau prašėme nurodyti, kuri respondento yra *mėgstamiausia*. Tikėtasi, kad tokiu būdu respondentas identifikuosis su viena ar kita kultūra.

„**Lietuviškiausia šventė**“. 2005 m. lietuviškiausia švente Lenkijos lietuvių jaunimas laikė Jonines (85 %). Toks šventės įvertinimas savaime suprantamas, nes 2004 m. Joninės Lietuvoje buvo paskelbtos valstybine švente ir nedarbo diena. Respondentų teigimu, Joninės lietuviškiausia šventė, nes lietuviai išsikovojo, kad ši šventė taptų nedarbo diena. Tyrimas rodo, kad ši padėtis nepakito ir 2024 metais. Lietuviškiausia švente Jonines įvardijo du trečdaliai jaunimo (68 %). Vieni iš svarbiausių tokio pasirinkimo motyvų yra tai, kad ši šventė „pagoniška ir tradicijų pilna“, ji dažniausiai ir Lietuvoje švenčiama panašiai. Tik keli respondentai lietuviškiausia švente nurodė Kalėdas ir Velykas (18 ir 14 %), pavieniais atvejais paminėtos Užgavėnės, Vėlinės ir Žolinės. Užgavėnių lietuviškumas grindžiamas tuo, kad valgomi bulviniai blynai (matyt, siejami su lietuvišku kulinariiniu paveldu), Velykų – nes su jomis susiję daug lietuviškų papročių, pvz., margučių marginimas.

Kaip rodo tyrimai, Joninės buvo svarbios Punsko bei Seinų apylinkių lietuviams ir XX a. pradžioje. 1912 m. Klevų kaime per Jonines buvo rengiama lietuvių gegužinė [20, 133–134], tarpukariu, mano lauko tyrimų duomenimis, gegužines Punsko ir Seinų krašte irgi rengė tik Klevų kaime [40, 92], o laužus per Jonines jaunimas kūrė tik Punske, Šlynakiemyje ir Vaitakiemyje [40, 92]. Ši tradicija nebuvo užmiršta per visą XX amžių. Jonines Punsko lietuvių kultūros namai pradėjo organizuoti dar 1970 m., o 1975 m. surengta „Rasos šventė“ (matyt, pavadinimas perimtas iš Lietuvos). Dar po metų renginių pradėjo organizuoti Aldona Vaicekauskienė su Licėjaus moksleiviais ir etnografiniu ansambliu, o nuo 1997 m. ši šventė, rengiama Lietuvių etninės kultūros draugijos, su turtinga apeigine dalimi vyksta Šilainėje, prie Seivų ežero [32, 253–254].

„**Mėgstamiausia lenkiškiausia šventė**“. 2005 m. tyrimo metu neišskirta nė viena vyraujanti lenkiškiausia šventė. Dažniausiai paminėtos Kalėdos ar Velykos (33 % ir 30 %). Kalėdos, kaip „lenkiška“ šventė, argumentuojama lenkų religingumu, šios šventės populiarumu ir šeiminiu charakteriu. Šeiminių charakterį minėjo ir išskirdami Velykas, dar paminėdami „lenkišką“ paprotį laistytis Velykų antrą dieną. 2024 m. trys ketvirtadaliai (75 %) respondentų nurodė Kūčias ir Kalėdas, o pavieniais atvejais – Velykas, Vėlines, Užgavėnės, Žolinę ar Lenkijos nepriklausomybės šventę. Taigi kuri būtų vyraujanti iš visų išskirtų 2024 metais? Kalėdų populiarumą, kaip ir prieš devyniolika metų, grindė lenkų religingumu ir net kulinariiniu paveldu – per Kūčias valgomais baršteliais, kurie yra būdingi lenkams. Kyla klausimas, kodėl beveik neminimos Velykos, kurios buvo sureikšmintos 2005-aisiais? Matyt, prieš devyniolika metų lenkiškumo įvaizdžiui pasitarnavo plačiai per masines informacijos priemones minimas Velykų laistymosi paprotys (praityje žinomas daugelyje Europos šalių ir Lietuvoje). Metams bėgant šis paprotys greičiausiai buvo pamirštas. Akivaizdu, daugeliu atvejų išskirtos šeimoje švenčiamos šventės.

„**Mėgstamiausia šventė**“. 2005 m. tarp respondentų mėgstamiausių švenčių pirmavo Kalėdos (44 %) ir Žolinės (26 %). Po devyniolikos metų populiarumo proporcijos pakito: tik 11 % išskyrė Žolines, o Kalėdas – net 75 % respondentų. Kalėdos punskiečiams svarbios, nes „susirenka visa šeima“, „nes su šeima galima pabendrauti“, „mėgsta žiemą“, „per Kūčias yra daug skanaus maisto ir žmonių“, „Kalėdos, nes tai dovanų šventė“, „nes tada jaučiasi nepakartojama atmosfera“. Kalbant apie Kalėdas, kaip lenkams svarbiausią šventę, atsakymuose nelieta religinio aspekto, į pirmą vietą iškeliami šeima, bendravimas. Komentuodami Žolinių populiarumą akcentavo pramogas: „Žolines [mėgstu] nes koncertai, vasara ir galima išgerti su draugais“, „nes koncertai ir vasara“, „nes koncertai“. Vėlinių išskirtinumas motyvuojamas tuo, kad „kapai labai gražiai atrodo“.

Kalėdų išskirtinumą Punske liudija ir nuo 1910 m. įsigalėjęs Kalėdų eglutės puošimo paprotys, kai vaikams dalijamos dovanos-saldumynai [20, 140]. Lietuvoje eglutės intensyviausiai pradėjo plisti tik po Pirmojo pasaulinio karo [22, 54]. Remdamasi 1989, 1995, 2005 m. etnografinių lauko tyrimų duomenimis, Irena Regina Merkienė pažymėjo, kad pačiame naujajame kalėdinių papročių klode pastebimi Lietuvos ir Punsko Kūčių skirtumai dėl XX a. antrojoje pusėje buvusios stipresnės katalikybės įtakos negu Lietuvoje [26, 169–190].

„**Šventė, kurią lietuviai turi švęsti**“. 2005 m. paklausti, kokią kalendorinę šventę lietuviai turėtų švęsti, tik 37 % respondentų nurodė vieną ar kitą kalendorinę ar tautinę šventę. Beveik visais atvejais nurodytos kalendorinės šventės buvo pažymėtos kaip mėgstamiausios (po tris kartus Kalėdos ir Joninės). 2024 m. į šį klausimą atsakė jau pusė (50 %) respondentų, dominavo tautinės šventės – Kovo 11-oji, rečiau Vasario 16-oji, pavieniais atvejais minimos Joninės, Kūčios ir Kalėdos, Žolinės, Tėvo diena, Knygnešio diena ir net „pagoniškos šventės“. Analizuodami kalendorines šventes matome dalies respondentų bandymus tapatinti „pagoniškas“ šventes su lietuvių, o katalikiškas šventes su lenkų kultūra. Tai primena XX a. pagoniškas lietuvių eisenas per Tris karalius su Kriviu Krivaičiu Vilniaus mieste [5, 10], kartu ir XIX a. pabaigos – XX a. pradžios pagoniškus elementus Rambyno Joninių šventėje [1, 112].

Lietuvos valstybės šventės. 2005 m. kalbant apie tautines šventes (anketoje prašoma nurodyti, ar buvo švenčiamos Vasario 16-oji, Kovo 11-oji ir Liepos 6-oji), pažymėta, kad visi respondentai šventė bent po vieną šią šventę. Beveik visi šventė Vasario 16-ąją ir Kovo 11-ąją (atitinkamai 95 % ir 98 %), o Mindaugo karūnavimo diena beveik nebuvo paminėta (tik 7 %). Reikšminga, kad 2024 m. išliko panaši situacija. Visi, atsakę į šį klausimą, nurodė Vasario 16-ąją, Kovo 11-ąją minėjo 92 % respondentų, tačiau Liepos 6-ąją jau šventė pusė atsakiusių į šį klausimą. Šie skaičiai gerokai didesni nei šias šventes šventusiųjų Vilniaus apylinkių kaimuose ir miesteliuose 2017–2019 m.: pirmosios dvi šventės buvo švenčiamos tik daugiau kaip ketvirčio, o Mindaugo karūnavimo diena – kiek daugiau nei šeštadalio respondentų [46, 264].

Punsko apylinkėse tik vienas respondentas paminėjo šventę šias šventes bažnyčioje. Kiti minėjo mokyklą, kultūros namus, čia rengiamus koncertus ir vaidinimus. Mindaugo karūnavimo diena švęsta prie Punios ežero giedant himną ir Lietuvių kultūros namuose. Apibendrinant tokį aktyvumą švenčiant Lietuvos Valstybės šventes, reikia pabrėžti Punsko institucijų nuopelnus. Kasmet Licėjuje rengiami renginiai Vasario 16-osios ir Kovo 11-osios proga, minima Sausio 13-oji – Laisvės gynėjų diena ir Birželio 14-oji – Gedulo ir vilties diena [plačiau 30, 102–112]. Nemenkesni ir Punsko lietuvių kultūros namų nuopelnai. Iš valstybinių švenčių nuo 1989 m. čia viešai minima Vasario 16-oji [32, 279–280], nuo 1995 m. Punsko lietuvių kultūros namai rengia Sausio 13-osios – Laisvės gynėjų dienos minėjimus (4 pav.) [32, 295].

Skatinama švęsti ir kalendorines šventes. Be jau minėtų Joninių, iš kalendorinių švenčių išskiriamos ir savitai nuo 1967 m. švenčiamos Žolinės. Nuo 2004 m. Folkloro festivalį organizuoja Lietuvių etninės kultūros draugija. Vakarais koncertuoja Punsko ansambliai ir Lietuvos estrados žvaigždės [32, 277–278], nuo 1974 m. rengiami Vėlinių koncertai [32, 265–274]. Taigi dauguma su kalendorinėmis šventėmis susijusių renginių buvo rengiami dar sovietinės okupacijos metais. Tačiau kai kurios šventės, pavyzdžiui, Žolinės, sovietinėje Lietuvoje nebūtų įmanomos.

2005 m. tyrimas rodo, kad kalendorinių papročių tradicija modernioje visuomenėje jau nėra suprantama kaip iš kartos į kartą perduodami ir perimami papročiai.

4 pav. Punske gausu paminklų Lietuvai ir lietuviams. Paminklas laisvės kovotojams. Ž. Šaknio nuotr., 2024 m.

Pasitelkus lietuviškumo simbolius, tradicija gali būti išrandama, modifikuojama ar net perimama deklaruojant etninio kultūros lygmens prioritetą prieš lokalinę. Kartu ji gali būti reikšmingas galios šaltinis jaunajai kartai perduodant svarbiausią tėvų ir senelių vertybę – lietuviškąją savimone [43, 92]. Šio proceso tęstinumą galime pastebėti ir pastaraisiais metais.

Švenčių tyrimas atskleidė, kad mėgstamiausios šventės nėra tapatinamos su „lietuviškiausiomis“, jos išreiškia lokalinę tapatumą į pirmą vietą iškeliant bendravimą šeimoje. Tačiau, respondentų manymu, lietuviai turi švęsti Lietuvos Valstybės šventes, kurios šioje teritorijoje išreiškia etninį tapatumą. Tautinių švenčių iniciatorius Punske ne šeima, o mokykla, kultūros namai. Sustiprėjo per atostogas švenčiamos Mindaugo karūnavimo dienos pozicijos. Šis faktas paliudytų stabilų etninio ir pilietinio tapatumo santykį ir dermę laiko perspektyvoje.

LIETUVIŠKI VALGIAI IR TAPATUMAS

2024 m. apklausoje buvo naujas klausimas apie lietuviškus valgius. Svarbiausi Lietuvą reprezentuojantys patiekalai, jaunimo nuomone, yra cepelinai (61 %) ir šaltibarščiai (21 %). Kiti patiekalai nėra nurodyti kaip svarbūs, tik vieną ar du kartus – vėdarai, koldūnai, gruzdinta duona. Jaunimo mėgstamiausių patiekalų sąrašas skiriasi. Mėgstamiausi patiekalai – pica (6), šaltibarščiai (4), cepelinai (3) ir kebabai (3), pavieniais atvejais minimi miltiniai („kotletai“), vėdarai, muštinis, bulvės, bulviniai blynai, sultinys, „pierogi“, makaronai, žemaičių blynai. 14 % respondentų nurodė, kad Lietuvą geriausiai reprezentuojantis valgis yra jo mėgstamiausias, o trečdalis kaip mėgstamiausią valgį nurodė lietuvišką patiekalą (35 %). Kaip matome, Punsko ir jų apylinkių jaunimui didelę svarbą turi „tarptautiniai“ patiekalai, tokie kaip pica ir kebabai. Šaltibarščiai, cepelinai ir daugelis kitų bulvių patiekalų yra „bendralietuviško“ pobūdžio, paplitę jau sovietinės okupacijos metais, tačiau suvokiami kaip „lietuviški“ patiekalai, labai svarūs jaunimo etninio tapatumo formavimuisi. Kulinarinė tradicija vaidina tokį patį vaidmenį kaip ir pagal Lietuvos pavyzdį švenčiamos masinės šventės, ypač Joninės.

SPORTAS. PILIETINIO AR ETNINIO TAPATUMO RAIŠKA?

Skyrelyje atskleisiu, kad sportiniai žaidimai nėra tik „kultūrinis kapitalas“, galintis lemti akulturaciją ar asimiliaciją [plg. 29, 69–83], tačiau susiklosčius tam tikrai situacijai gali skatinti etninių mažumų tapatinimąsi su etnine Tėvyne. Krepšinio lankas svarbus simbolis, išskiriantis ne tik Gervėčių (Baltarusija) ar Daugpilio (Latvija) apylinkių lietuvių sodybas, jis populiarus ir Punske. Jubiliejiniame Punsko Kovo 11-osios bendrojo lavinimo licėjaus leidinyje greta choro ir šokių grupės dramos būrelių išskiriamas ir puslapis krepšiniui, kuris Licėjuje traktuojamas kaip svarbiausias sportinis žaidimas [30, 79]. „Krepšinis lietuviui – tai antroji religija, tai gyvenimo būdas, tai žaidimas, sutampantis su tautiniu temperamentu. Lenkų žurnalistų pastebėta, kad Lietuva pasaulyje išgarsėjo kaip krepšinio šalis. Didesni kaimynai iki šiol pasigenda sporto šakos, kuri būtų tapatinama su jų valstybe“, – 2013 m. rašė Jurgis Černelis, pristatydamas straipsnelį apie Lietuvos krepšinio istoriją [6].

Analizuojant tapatumo sąveikas su sportu, abiejuose tyrimuose buvo pasirinktas požiūris į dviejų populiariausių sportinių žaidimų – krepšinio ir futbolo – rinktines. Į klausimą, kurios valstybės (Lietuvos ar Lenkijos) komandą respondentas palaiko krepšinio ir futbolo rungtynių metu, tikėtasi objektyvių atsakymų. Krepšinio rinktinė ir komandos Lenkijoje santykinai yra kur kas silpnesnės negu Lietuvoje, futbolo – atvirkščiai. Pirmojo tyrimo metu (2005 m. rugsėjo 30 d. duomenys) Lietuvos krepšinio rinktinė pasaulyje buvo ketvirta, o Lenkija nepateko į pirmąjį dvidešimtuką [17]. 2005 m. birželio 15 d. Lietuvos futbolo rinktinė buvo 94-oji pasaulyje, Lenkijos – 23-ioji [23]. Tiesa, antrosios apklausos metu Lenkijos ir ypač Lietuvos futbolo reitingai pablogėjo. Lietuvos vyrų futbolo rinktinės reitingas, 2024 m. gruodžio 19 d. duomenimis, buvo 142-as, Lenkijos – 35-as [23], vyrų krepšinio rinktinė 2024 m. kovo 2 d. – atitinkamai 8-as ir 13-as [28], o moterų krepšinio rinktinės reitingas 2024 m. liepos mėn. buvo 13-as ir 14-as [16]. Tai rodo, kad krepšinio situacija abiejose šalyse tapo daugmaž panaši, o futbolo situacija Lietuvoje ženkliai pablogėjo.

2005 m. gauti atsakymai rodo, kad abu žaidimai Lenkijos lietuviams sukelia etninio, o ne pilietinio tapatumo jausmus. 2005 m. visi respondentai palaikė Lietuvos krepšinio (100 %), daugelis – ir futbolo komandas (85 %). Antrojo tyrimo metu visi respondentai taip pat teigė palaikę Lietuvos krepšinio rinktinę (100 %). Į klausimą apie futbolą atsakė tik keletas jaunuolių, keturi nurodė palaikantys Lenkijos ir tik vienas – Lietuvos futbolo rinktinę (4). Be abejo, tokias nuostatas lėmė apverktina pastarųjų metų futbolo rinktinės situacija, o krepšinis taip ir liko lietuvius vienijanti religija. Iš sporto šakų Punsko licėjuje išskiriamas krepšinis. Sudarytos vaikinų ir merginų komandos beveik kasmet žaidžia Palenkės vaivadijos vidurinių mokyklų 1-oje krepšinio lygoje, dalyvauja įvairiuose turnyruose. 2019 m. Punsko licėjaus krepšininkai laimėjo „Pasaulio lietuvių krepšinio taurę“ [20, 79], 2023, 2024 m. Licėjaus berniukų komanda iškovojo pirmąją vietą Palenkės vaivadijoje [35; 36], o daugelyje anketų atsakymų minimos kelionės į Lietuvą tikslas – krepšinio varžybos. Taigi krepšinis kaip „pasaulio lietuvių religija“ yra svarbus etninio tapatumo dėmuo ir tarp punskiečių. Kaip matysime kituose skyriuose, jis skatina ir ryšius su Lietuva.

RYŠIAI SU LIETUVA, JAUNIMO ORGANIZACIJOS

Punsko apylinkės ribojasi su Lietuva, o jos gyventojai su Lietuva palaiko glaudų ryšį. 2005 m. tyrimo duomenimis, tik vienas iš 42 respondentų per praeitus metus ten nesilankė. Didelė

(4) Vienas nurodė Prancūzijos rinktinę, dar vienas parašė palaikąs Lietuvos tinklinio komandas.

jaunuolių dalis Lietuvoje praleido nemažą laiko dalį (12 % – 30–90 dienų, 29 % – 10–25 dienas, dar 7 % teigė net negalintys suskaičiuoti). Jaunimas nurodė keliolika progų, skatinusių ten nuvykti. Be paprasčiausio pasisvečiavimo pas gimines ir draugus, neretai vykstama į ekskursijas, kultūrinius renginius, sporto varžybas. Apsistojama daugiausia pas gimines ir draugus (rečiau pas pažįstamus, bendrabutyje, keliais atvejais viešbutyje). Nors išvykos gana intensyvios, dauguma punskiečių (68 %) pabrėžė, kad norėtų Lietuvoje lankyti dažniau, tačiau galimybes varžo laikas, rečiau pinigai, transportas. 2024 m. jaunuolių ryšiai su Lietuva gerokai padažnėjo ir netgi sustiprėjo. Visi 26 respondentai praėjusiais metais buvo Lietuvoje. Penktadalis (19 %) Lietuvoje praleido 20–30 dienų, šeštadalis – 10–19 dienų, dar penktadalis jų negali suskaičiuoti (19 %). Padažnėjo kelionės į sporto varžybas ir kultūrinius renginius, kelionės į Lietuvą siejamos ir su pramogomis, šventiniais renginiais (pavyzdžiui, eglutės įžiebimas Vilniuje). Gana nemažai ekskursijų organizuoja ir Licėjus. Pastaraisiais metais moksleiviai lankėsi Lazdijuose, Kaune, Vilniuje, Rumšiškėse ir kitose Lietuvos vietovėse [34]. 46 % respondentų norėtų Lietuvą lankyti dažniau, kiek mažiau jų nežino ir tik du respondentai teigė, kad dažniau į Lietuvą vykti nenorėtų (vienas iš jų 2023 m. buvo 1, kitas – 5 kartus). Vienas punskietis teigė, kad į Lietuvą važiuoja kada nori. Kaip ir prieš devyniolika metų, išvykas į Lietuvą varžo laikas, rečiau pinigai, o transporto problemos jau neminimos.

Kultūrinius ryšius su etnine tėvyne padeda palaikyti ir etniniu pagrindu sudarytos jaunimo organizacijos, galinčios suaktyvinti tautiečių bendravimą. Tiek 2005 m., tiek ir 2024 m., atsakydami į klausimą, kokias žino Lenkijoje veikiančias lietuvių jaunimo organizacijas, respondentai minėjo Lenkijos lietuvių jaunimo sąjungą. Ši 1994 m. įsteigta organizacija yra Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos narė. 2005 m. jai priklausė 19 %, o 2024 m. – 14 % respondentų. Tačiau organizacijos veikloje tikriausiai dalyvauja ir daugiau jaunimo, nes ir nurodę nesantys šios organizacijos nariais teigia, kad joje šoka, dainuoja ir vaidina. Keli respondentai kaip lietuvių jaunimo organizacijas nurodė *Punsko* lietuvių kultūros namų choreografinį sambūrį „Jotvą“ ir *Punsko* licėjaus tautinių šokių grupę „Šalčia“. Gal šiuos ansamblius lietuvių jaunimo organizacijomis pavadinę moksleiviai yra savotiškai teisūs, juk, pavyzdžiui, „Jotvos“ dalyvių sąrašė nurodyti net 734 moksleiviai (iki 2016 m.) [32, 111–128].

2005 m. apklausa atskleidė, kad tik trečdalis jaunimo domėjosi Lietuvos politikos ir kultūros įvykiais, 51 % ir 60 % politiniais ir kultūriniais įvykiais domėjosi tik kartais. 2024 m. kultūros įvykiais domėjosi 18 %, o politikos įvykiais – tik 7 % respondentų. Atitinkamai 50 % ir 39 % jaunuolių nurodė, kad Lietuvos politiniais ir kultūriniais įvykiais domisi retkarčiais. Taigi tyrimas rodo santykinai mažesnę domėjimąsi Lietuvos politika. Vis dėlto reikia turėti omenyje, kad šios amžiaus grupės jaunimas, bent jau Lietuvoje, politika domisi rečiau. Apskritai lietuviška kultūrinė veikla *Punsko* krašte savo intensyvumu neturi analogų tokio dydžio vietovėse Lietuvoje. (Apie *Punsko* lietuvių kultūros namų veiklą 1956–2016 m. žr. [32].)

GYVENIMO PERSPEKTYVOS IR TAPATUMAS

Lokalinio, etninio ir pilietinio tapatumo tendencijas išryškina jaunimo gyvenimo perspektyvos analizė. 2005 m. net 29 % respondentų teigė numatantys gyventi Lietuvoje, 37 % – Lenkijoje, 23 % teigė, kad tai nesvarbu, 8 % nežino, 3 % nurodė JAV. Po klausimo, „Kurioje šalyje norėtumėte gyventi ateityje?“, sekė kitas „kodėl?“, leidžiantis pasirinkti kelias galimas reikšmes: „tai mano Tėvynė“, „ten geriau gyventi ūkiškai“, „ten

mano namai, šeima“ arba įrašyti kitą atsakymą. Absoliuti numatančių gyventi Lenkijoje motyvacija – ten mano namai, šeima. 2024 m. net 69 % respondentų teigė norintys gyventi Lenkijoje ir tik 12 % Lietuvoje. Keli nurodė norintys gyventi Lietuvoje arba Lenkijoje, pavieniais atvejais – Lenkijoje ar užsienyje (Vokietijoje, Šveicarijoje ar Prancūzijoje). Pasilikti Lenkijoje skatina noras būti savo krašte ir puoselėti lietuvių. Siekį gyventi Lietuvoje motyvuoja būsimos studijos, o norą persikelti į Šveicariją ar Prancūziją, be teiginio, kad „ten geriau gyventi ūkiškai“, nurodė, kad mėgsta prancūzų kalbą ir kultūrą. Taigi 2024 m. tyrimo duomenys rodo etninio tapatumo silpnėjimą. Dar 2001–2002 m. atliktas tyrimas Merkinėje (Varėnos r.) atskleidė, kad daugelis šio krašto jaunų žmonių planavo išvykti į Lietuvos didmiestį ar užsienio šalis, tokias kaip JAV ar Anglija, o dauguma jų šiose šalyse norėtų ir gyventi [39, 275]. Lietuvos Respublikos Statistikos departamento duomenimis, 2010–2021 m. 20–34 metų amžiaus grupė, pasižyminti didžiausiu potencialu kurti šeimas ir susilaukti vaikų, sudarė daugumą išvykstančiųjų iš Lietuvos. 2019 m. užsienyje gimė daugiau kaip 3 tūkst. Lietuvos piliečių, ir tai sudarė 11,9 % visų kūdikių. Šiuo laikotarpiu ypač daug emigrantų vaikų gimė Jungtinėje Karalystėje, nemažai Norvegijoje, Airijoje bei Vokietijoje [2]. Taigi iš šios perspektyvos į punskiečių jaunimo lokalinę savimonę galima žiūrėti pozityviai.

2005 m. beveik visi respondentai vieningai teigė, kad savo vaikus ateityje mokys lietuviškai (89 %, turbūt – 9 %, nežinau – 2 %). 2024 m. teigiamai atsakė panašus skaičius punskiečių (74 %, turbūt – 22 %, pagal aplinkybes – 4 %). Nors daugelis 2024 m. klausinėtų jaunuolių teigė, kad kultūriniais įvykiais Lietuvoje nesidomi, į klausimą, kokios pagalbos tikėtusi iš Lietuvos, pirmiausia nurodė norintys lietuviškų koncertų (43 %), rečiau lietuviškos muzikos įrašų (32 %), spektaklių (29 %), knygų (21 %). Lietuviškų laikraščių ar žurnalų niekas nepaminėjo. Taip pat išreikštas poreikis patrauklesnei lietuviškai internetinei erdvei. Vienas vaikinys pageidautų gerų lietuviškų serialų ir filmų per YouTube, straipsnių. 2005 m. dominavo poreikis koncertams (51 %), muzikos įrašams (48 %), knygoms (40 %), žurnalams (33 %), laikraščiams (30 %), spektakliams (14 %) (5). Taigi deklaruotas mažas domėjimasis Lietuvos kultūriniu gyvenimu, matyt, sietinas su spaudos neskaitymu ir televizijos kultūrinių laidų nežiūrėjimu (5 pav.).

Nekyla abejonių, kad dominančią informaciją šiuolaikinis jaunimas randa ne laikraščiuose ir žurnaluose. Tačiau kodėl pastaraisiais metais išaugo lietuviškų spektaklių poreikis? XX a. pradžioje vieši vakarėliai (lošimai) buvo labai svarbus etninės kultūros baras [49], skirtingai negu Lietuvoje, jis buvo labai intensyvus ir socializmo laikotarpiu, ir XX a. pabaigoje [48], o Punsko lietuvių kultūros namų reikšminga veikla buvo organizuojamos išvykos į spektaklius, daugiausia į Lietuvą [32, 375–377].

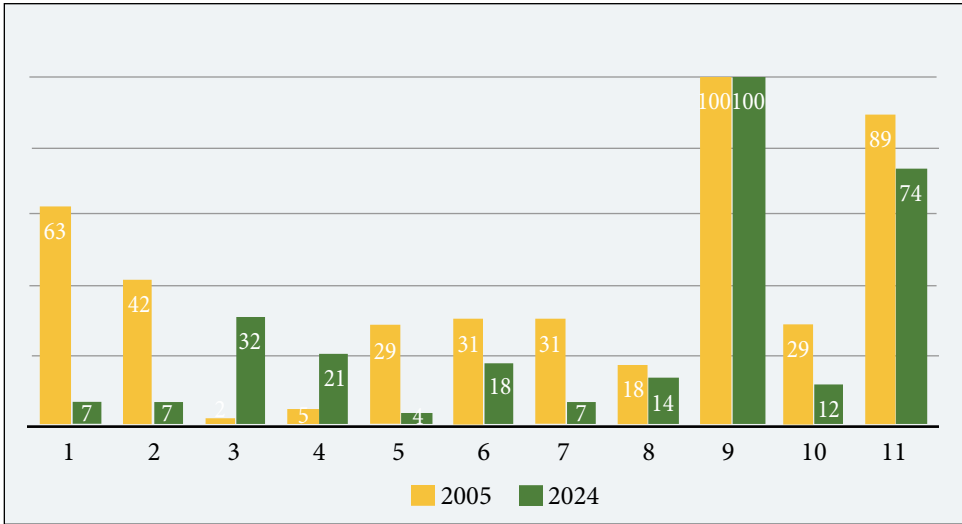
Nors lietuviškam tapatumui yra svarbus meninėms priemonėms skleidžiamas žodis, tai jau nėra vienintelė platesnės tautinės raiškos galimybė, kaip XX a. pradžioje [plg. 25, 35].

LIETUVA. GIMTINĖ AR / IR TĖVYNĖ?

Nors šio straipsnio tyrimo tikslas suformuluotas kaip diachroninis lyginimas, tačiau dabartinės padėties nusakymui svarbi ir naujų, tik 2024 m. užduotų, klausimų analizė. Ir ankstesnėje anketoje buvo su Tėvynės sąvoka susijęs klausimas, kuri šalis yra pateikėjo tėvynė. Net 69 % respondentų nurodė, kad tai yra Lietuva, 19 % – Lenkija (6). Į klausimą, kuri šalis yra respondento gimtinė, dauguma atsakė, kad tai Lenkija (69 %), trys respondentai nurodė tiesiog žodžiu Punkskas, du įvardijo Lietuvą, po vieną Lenkiją-Lietuvą, Lenkiją-Punkską, Punsko kraštą

(5) 2005 m. dar buvo klausinėjama apie finansinę paramą, lietuviškas mokyklas.

(6) Po vieną kartą teigta, kad „sunku pasakyti“, kas yra Tėvynė – Tėvynė Punkskas ir Tėvynė Lietuva-Lenkija.

5 pav. Žiniasklaida, požiūris į Lietuvos politiką, kultūrą, sportą ir gyvenimo perspektyvas (%; $n = 43$; 28)

1 – žiūri daugiau Lietuvos televiziją; 2 – klausosi daugiau Lietuvos radijo; 3 – skaito daugiau lietuviškus laikraščius; 4 – skaito daugiau lietuviškus žurnalus; 5 – skaito tik arba daugiau lietuviškas knygas; 6 – domisi Lietuvos kultūros įvykiais; 7 – domisi Lietuvos politiniais įvykiais; 8 – labiausiai laukiamos lietuvių mėgstamos šventės; 9 – serga už Lietuvos krepšinio rinktinės ar komandos sėkmę jai žaidžiant su valstybės, kurioje gyvena, rinktine ar komanda; 10 – norėtų gyventi Lietuvoje; 11 – moko (mokys) vaikus lietuviškai

ar teigė, kad sunku pasakyti. Verta prisiminti ir D. Daukšo užrašytą 29 metų moters teiginį, kad jeigu Punksas būtų valstybė, ji galėtų sakyti, kad jos gimtinė yra Punksas [12, 225]. O vienas iš mano anketą atsakęs vaikas pakomentavo plačiau: „pagal žemėlapi gimtinė tai Lenkija, bet širdyje – Lietuva“.

Pasak D. Daukšo, Lenkijos lietuviai Lietuvą mato ne tik kaip istorinę tėvynę, bet ir glaudžiai saistosi su ja, pabrėždami, kad turi ir Lietuvos pilietybę [10, 96]. Tarp jaunimo dvigubą pilietybę turi tik pavieniai asmenys, tačiau saistymasis su Lietuva kaip Tėvyne yra nenuginčijamas.

IŠVADOS

Pateikta lyginamoji analizė rodo, kad, nepaisant per devyniolika metų vykusių kultūrinių ir politinių pokyčių, sparčiai besikeičiančių skaitmeninių komunikacijos priemonių poveikio, Lenkijos jaunų lietuvių etninis tapatumas mažai pakito. Atlikus tyrimą galima teigti, kad silpnėjančias lietuvių kalbos pozicijas (jas stabilizuoti tikriausiai galima lietuviška internetine sklaida) kompensuoja Lietuvoje intensyvumu analogų neturinti lietuviška kultūrinė veikla, sportas, šventės bei fiziniai ryšiai su Lietuva. Šie procesai formuoja specifinį lokalinį tapatumą, pagrįstą labai stipria lietuviška savimone, kita vertus, sureikšmindami lietuviškąją etninį tapatumą jauni žmonės lieka lojaliais Lenkijos Respublikos piliečiais.

Literatūra ir šaltiniai

- [1] ALŠĖNAS, Pranas. *Martynas Jankus Mažosios Lietuvos patriarchas. Gyvenimas, darbai ir likimo lemties vingiai*. Toronto: Viltis, 1963. 394 p.
- [2] Ar jaunimas ketina išvykti iš Lietuvos? Vilniaus universitetas. Filosofijos fakultetas. 2022 01 14. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2025 02 02]. Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/ar-jaunimas-ketina-isvykti-is-lietuvos/>
- [3] BARTH, Fredrik. Introduction. Iš: Barth, F. (ed.). *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Culture Difference*. Oslo: Bergen – Oslo Universitets Forlaget, 1969, p. 9–38.
- [4] BRETTELL, Caroline B. Political Belonging and Cultural Belonging: Immigration Status, Citizenship, and Identity among Four Immigrant Populations in a Southwestern City. *American Behavioral Scientist*, 2006, No. 50 (1), p. 70–99.
- [5] BŪTĖNAS, Julius. *Lietuvių teatras Vilniuje 1900–1918*. Kaunas: Spaudos fondas, 1940. 104 p.
- [6] ČERNELIS, Jurgis. Krepšinis – antroji religija. Punkskas.pl. 2013 03 08. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2025 02 02]. Prieiga per internetą: <https://archyvas.punkskas.pl/krepshinis-%E2%80%93-antroji-religija/>
- [7] ČIUBRINSKAS, Vytis. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007. 272 p.
- [8] DAUKŠAS, Darius. Punksko lietuvių etninis ir nacionalinis tapatumai. Iš: Kalnius, P. (sud.). *Punksko ir Seinų krašto lietuviai. Etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai*. Punkskas: Aušra, 2006, p. 10–27.
- [9] DAUKŠAS, Darius. Etniškumas ir pilietybė paribyje: Punksko ir Šalčininkų atvejai. Iš: Čiubrinskas, V.; Daukšas, D.; Kuznecovienė, J.; Labanauskas, L.; Taljūnaitė, M. *Transnacionalizmas ir nacionalinio identiteto fragmentacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2014, p. 87–100.
- [10] DAUKŠAS, Darius. Paribio identitetai: Punksko ir Šalčininkų atvejai. *Etniškumo studijos*, 2014, Nr. 2, p. 89–106.
- [11] DAUKŠAS, Darius. Punksko krašto jaunimo etninio ir nacionalinio identiteto konstravimas. *Terra Jatwezenorum*, 2015, Nr. 7, p. 458–468.
- [12] DAUKŠAS, Darius. Paribio konstravimas: identitetas, teritorija, pilietybė. *Terra Jatwezenorum*, 2022, Nr. 14, p. 215–230.
- [13] DRUNGILAS, Jonas; KATILIUS, Algimantas; MILERYTĖ-JAPERTIENĖ, Giedrė. *Seinų ir Suvalkų kraštas: Kelionių vadovas*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015. 128 p.
- [14] ERIKSEN, Thomas Hylland. *Akimirkos tironija. Greitasis ir lėtas laikas informacijos amžiuje*. Vilnius: Tyto alba, 2004. 199 p.
- [15] ERIKSEN, Thomas Hylland. 2023. *Ekrano laikai. Kaip išmanusis telefonas pakeitė pasaulį*. Vilnius: Tyto alba. 279 p.
- [16] FIBA paskelbė naują moterų rinkinių reitingą. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2025 02 02]. Prieiga per internetą: https://www.krepshinis.net/naujiena/fiba-paskelbe-nauja-moteru-rinktiniu-reitinga/132175?utm_source=copy&utm_medium=txt&utm_campaign=copy-txt
- [17] FIBA reitinge Lietuvos rinktinė pakilo į ketvirtąją vietą. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2025 02 02]. Prieiga per internetą: <https://www.basketnews.lt/news-2537-fiba-reitinge-lietuvos-rinktine-pakilo-i-ketvirtaja-vieta.html>
- [18] GIBAS, Juozas. Priverstinis Lietuvos-Lenkijos pasienio gyventojų iškeldinimas 1941 ir 1946. *Lituanistica*, 2023, Nr. 3, p. 195–224.
- [19] GILLIS, R. John. *Youths and History: Tradition and Change in European Age Relations, 1770-Present*. Florida: Academic Press, 1981.
- [20] JURAVIČIUS, Jonas (sud.). *XX a. pradžios lietuvių gyvenimas „Šaltinio“ puslapiuose*. Punkskas: Aušra, 2015. 320 p.

- [21] KALNIUS, Petras. Etniškumo respektavimas šeimoje ir visuomenėje. Iš: Kalnius, P. (sud.). *Punsko ir Seinų krašto lietuviai. Etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai*. Punkskas: Aušra, 2006, p. 28–62.
- [22] KUDIRKA, Juozas. *Lietuviškos Kūčios ir Kalėdos*. Vilnius: Vaga, 1993. 317 p.
- [23] Latest Men's World Ranking. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2025 02 02]. Prieiga per internetą: <https://inside.fifa.com/fifa-world-ranking/men>
- [24] MAKASKAS, Bronius. *Vilnijos lietuviai 1920–1939 metais*. Vilnius: Mokslas, 1991. 270 p.
- [25] MERKIENĖ, Irena Regina. Lietuvių etninės kultūros poslinkiai Seinų ir Punksko krašte. Iš: *Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje* (konferencijos medžiaga). Parengė G. Papinigis, A. Skruibytė, G. Mazūra. Vilnius: Lygė, 1997, p. 26–35.
- [26] MERKIENĖ, Irena Regina. Punksko ir Seinų krašto lietuvių Kūčios etnokultūriniame kontekste. Iš: Kalnius, P. (sud.). *Punsko ir Seinų krašto lietuviai. Etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai*. Punkskas: Aušra, 2006, p. 169–190.
- [27] MISIUKONIENĖ, Marytė. *Punkskas. Etnografiniuose pasakojimuose ir žmonių prisiminimuose*. Punkskas: Aušra, 2022. 320 p.
- [28] Naujaisiam FIBA reitinge Lietuvos rinktinės pozicija nepasikeitė. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2025 02 02]. Prieiga per internetą: https://www.krepsinis.net/naujiena/naujaisiam-fiba-reitinge-lietuvos-rinktines-pozicija-nepasikeite/309935?utm_source=copy&utm_medium=txt&utm_campaign=copy-txt
- [29] NELSON, R. Murry. Basketball as Cultural Capital: The Original Celtics in Early Twentieth-Century New York City. In: Cronin, M. and Mayall, D. (eds.). *Sporting Nationalisms: Identity, Ethnicity, Immigration and Assimilation*. London: Taylor & Francis e-Library, 2005, p. 69–83.
- [30] NEVULIS, Alvydas; ŠLIAUŽIENĖ, Danutė; NEVULIENĖ, Irena. *Punksko Kovo 11-osios licėjui* 65. Punkskas: Aušra, 2021. 163 p.
- [31] PARANSEVIČIUS, Juozas Sigitas (sud.). *Seinijos gyvenvietės ir gyventojai*. Punkskas: UAB „Aušros“ leidykla, 2001. 228 p.
- [32] PEČIULIENĖ, Asta (sud.). *Punksko Lietuvių kultūros namai 1956–2016*. Punkskas: Aušra, 2016. 478 p.
- [33] PLASSERAUD, Yves. *Mažumos. Tautinių ir etninių mažumų studijų įvadas*. Vilnius: Apostrofa, 2006. 196 p.
- [34] Punksko Kovo 11-osios bendrojo lavinimo licėjus. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2025 02 02]. Prieiga per internetą: <https://licejus.eu/>
- [35] Punksko licėjaus krepšininkai Palenkės vaivadijos čempionai! Punksko Kovo 11-osios bendrojo lavinimo licėjus 2023 04 03. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2025 02 02]. Prieiga per internetą: <https://licejus.eu/?m=202304>
- [36] Punksko licėjaus krepšininkai Palenkės vaivadijos čempionai! Punksko Kovo 11-osios bendrojo lavinimo licėjus 2024 04 10. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2025 02 02]. Prieiga per internetą: <https://licejus.eu/?p=6763>
- [37] SAVONIAKAITĖ, Vida. Lietuviškosios tapatybės ženklai: Etnografinis tyrimas Punkske ir Seinuose. Iš: Kalnius, P. (sud.). *Punsko ir Seinų krašto lietuviai. Etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai*. Punkskas: Aušra, 2006, p. 63–77.
- [38] STRAVINSKIENĖ, Vitalija. *Lenkijos lietuvių bendruomenė 1944–2000 metais*. Vilnius–Punkskas: Aušra, 2004. 298 p.
- [39] ŠAKNYŠ, Žilvytis. Merkinės apylinkės: kultūrų sąveika ir turizmas. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2002, Nr. 21, p. 261–284.
- [40] ŠAKNYŠ, Žilvytis. Punksko ir Seinų krašto jaunystė tarpukariu. Iš: Kalnius, P. (sud.). *Punksko ir Seinų krašto lietuviai: etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai*. Punkskas: Aušra, 2006, p. 78–105.

- [41] ŠAKNYS, Žilvytis. Lenkijos lietuvių jaunimas: Etninio ir pilietinio tapatumo raiška. *Lituanistica*, 2008, t. 54, Nr. 2 (74), p. 55–68.
- [42] ŠAKNYS, Žilvytis. Jaunimo iniciaciniai ir kalendoriniai papročiai. Iš: Paukštytė-Šaknienė, R.; Savoniakaitė, V.; Šaknys, Ž.; Šidiškienė, I. *Lietuvos kultūra. Džūkijos ir Suvalkijos papročiai*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2009, p. 63–110.
- [43] ŠAKNYS, Žilvytis Bernardas. Kultūros transmisijos problema Punsco apylinkėse. Iš: Lapinskienė, A. (sud.). *Etninės kultūros tradicijų tęstinumas ir iššūkiai šiuolaikinėje visuomenėje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009, p. 87–95.
- [44] ŠAKNYS, Žilvytis. *Užsienio lietuvių jaunimas ir Lietuva*. Etnologinė anketa. Vilnius, 2009. 8 p.
- [45] ŠAKNYS, Žilvytis. „Lietuviškas“ laisvalaikis ir šventės: lietuvių etninės kultūrinės erdvės formavimo bruožai Vilniaus ir Punsco-Seinų kraštuose. *Lituanistica*, 2019, t. 65, Nr. 2 (116), p. 140–156.
- [46] ŠAKNYS, Žilvytis. Draugai ir draugystė daugiakultūroje aplinkoje. Iš: Paukštytė-Šaknienė, R.; Šaknys, Ž.; Šidiškienė, I. *Gyvenimas daugiakultūroje aplinkoje: Laisvalaikis ir šventės Vilniaus apylinkėse*. Sud. Ž. Šaknys. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2023, p. 222–292.
- [47] VAN GINKEL, Rob. Celebrating Localism: The Festive Articulation of Texel's Identity. In: Margry, P. J. and Roodenburg, H. (eds.). *Reframing Dutch Culture. Between Otherness and Authenticity*. Wiltshire: Ashgate, 2007, p. 37–57.
- [48] VITKAUSKAS, Petras. *Klojimo teatro kronika Punsco ir Seinų krašte*. Punksas: Aušra, 1999. 118 p.
- [49] VITKAUSKAS, Petras. *Lietuvių draugijų veikla Punsco ir Seinų krašte 1926–1939 metais*. Punksas: Aušra, 2001. 116 p.

ŽILVYTIS ŠAKNYS

Nineteen Years Later. A Glance at the Change of Ethnic and Civic Identity of Lithuanian Youth in Poland

Summary

The article is based on the data of the questionnaire and fieldwork conducted in the vicinity of Punsyk in 2005 and 2024. By comparing the data obtained from the graduates of Punsyk Lyceum using the same methodology, the aim was to compare the change in the interaction of ethnic and civic identities of young Polish Lithuanians, answering the question of whether this process was influenced by the rapidly changing possibilities of digital communication tools. To achieve this goal, the following tasks were set: (1) to reveal the change in the interaction between the ethnic origin of the young people and the language used, (2) to analyse the change in respondents' attitude towards the calendar holidays celebrated, (3) to reveal the change in the interactions between sports and civic identity, (4) to review the change in respondents' physical connection with Lithuania (time spent in this country), and (5) to reveal the change in respondents' expected connections with Lithuania. For the purposes of the research, a special questionnaire was used, which was filled out mostly by the graduates of Punsyk Lyceum (43 respondents in 2005 and 28 respondents in 2024). Since the survey sample is not representative (it included only part of young people), the aim of both instances of fieldwork was to combine qualitative and quantitative methods – questionnaires, semi-structured interviews, and observation, using both online and written sources, as well as research by other authors.

The presented comparative analysis shows that despite the nineteen years of cultural and political changes and the radical impact of rapidly changing digital communication tools, the ethnic identity of young Lithuanians in Poland changed little. The study suggests that the weakening position of the Lithuanian language is compensated by the intensity of Lithuanian cultural activities, sports, festivals and holidays, and physical connections with Lithuania, which have no analogues in Lithuania. These processes form a specific local identity based on extremely strong Lithuanian self-consciousness; on the other hand, emphasising the Lithuanian ethnic identity, young people remain loyal citizens of the Republic of Poland.

Keywords: Lithuanians in Poland, Lithuania, ethnic identity, civic identity, youth